

ДЕЯКІ ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИБАЧЕНЬ ЗА ПАФОС У БЛОГОСФЕРІ (на матеріалі слов'янських мов)

На матеріалі української, російської, білоруської та польської мов розглянуто дібрані з персональних інтернет-щоденників (блогів) контексти, у яких автори повідомлень супроводжують вислів метамовним коментарем — вибаченням за пафос. Виділяються два типи таких контекстів з огляду на те, що досліджувані коментарі можуть бути зумовлені або стилістично, або концептуально. Підкреслено роль розглянутих коментарів у прагненні адресанта уникнути комунікативного відчуження.

Ключові слова: пафос, мова блогів, експресія, концептуалізація, метамова, прагматика.

Людина, що коментує власне мовлення або ж розмірковує в ході висловлювання стосовно окремих елементів мовної системи, у такий спосіб орієнтується в просторі мови сама й орієнтує в ньому тих, із ким спілкується. Але такого типу коментарі слугують не тільки орієнтації, а й — у багатьох випадках — цілеспрямованому самопозиціонуванню мовної особистості. Ці два аспекти — орієнтацію і самопрезентацію — відображає метамовна функція мови. Спостереження й осмислення метамовних і метамовленневих коментарів може багато сказати про те, як людина, добираючи потрібну мовну одиницю, шукає своє місце в дискурсі. Саме в такому вимірі розглядаємо в цьому дослідженні своєрідний тип коментарів мовця до власних слів — вибачення за пафос. Дослідження, що з'явилися останнім часом, іноді торкаються особливостей подібних явищ. Так, І. Вепрева «негативну оцінку високого слова», у тому числі того, яке мовець називає пафосним, відзначає як рису пострадянської метамовної рефлексії, пояснюючи оцінне ставлення таким чином: «Неприйняттю пафосної лексики сприяє попередній лінгвокультурний період, який характеризувався розбіжністю між офіційною і неофіційною мовою. Офіційна мова радянської епохи зі своїм набором мовленнєвих стереотипів, що використовували високу лексику, зайняла нішу високого стилю. <...> Відторгнення офіційної мови як мови брехні автоматично відторгає й пафосну лексику. Вимивання високого стилю — це своєрідна реакція на радянський офіціоз, псевдовисокий стиль тоталітарного часу»¹. У цитованій монографії міркування про пафос введено до категорії метамовних рефлексивів і подано серед інших зауважень, але епізодично. Австрійська дослідниця Р. Ратмайр серед різних типів вибачень виділила метакомунікативні, що належать «не до екстралінгвістичної поведінки мовця, а до різних аспектів самого висловлення», причому відзначила дуже високу частоту

¹ Вепрева И. Т. Языковая рефлексия в постсоветскую эпоху. — М., 2005. — С. 158–159.

такого вживання вибачень, а також підкреслила деякі їхні важливі риси, синтаксичні й інтонаційні особливості. Авторка зауважує, зокрема, що «такі вибачення не вимагають ніякої вербальної реакції від адресата», «у фокусі метакомунікативних вибачень перебуває побічна перлокутивна дія висловлень», «у переважній більшості випадків вибачення за описані мовні хиби є превентивними»². Однак вибачення за пафос не стали предметом спеціального розгляду в цій праці, хоча прагматично орієнтований підхід Р. Ратмайр до мовної матерії є дуже цінним для розкриття властивостей і функцій подібних одиниць. На вибачення як фігуру «прагматичної самокорекції» в метамовному аспекті слушно звернула увагу Л. М. Синельникова, на думку якої, метамовні коментарі «актуалізують прагмастилістичну характеристику слова з орієнтацією на сучасну мовну ситуацію»³. Г. П. Джинджолія виділяє в коментарях метамовного рівня низку аспектів: функціональний, семантичний, стилістичний, особистісний (індивідуально-авторський), етичний та ін. і розглядає в межах стилістичного аспекту співвіднесення в рефлексиві стилістично нейтрального засобу і маркованого, у тому числі високого, а серед номінацій останнього як приклад наводить словосполучення *слишком высокое слово, высокопарное слово*⁴.

Оскільки рефлексивність мови, за слушним твердженням Н. Мечковської, є семіотичною (лінгвістичною) універсалиєю⁵, розглядатимемо такого роду коментарі на матеріалі чотирьох слов'янських мов: української, російської, білоруської, польської. Вибачення за пафос із помітною частотою зустрічаються в сучасних дискурсивних практиках, насамперед у засобах масової комунікації: у пресі, на радіо, телебаченні, в інтернеті. Останній з названих типів дискурсу і став об'єктом цього дослідження, а конкретно увагу привернули блоги, розміщені головним чином на ресурсі *livejournal.com*, а також на деяких інших зібраннях індивідуальних інтернет-щоденників.

Ця проблема викликає особливий інтерес ще й тому, що пафос є дуже складною дискурсивною категорією. У виданому першому томі «Лексикону неперекладностей», який започатковує українську версію масштабного проекту з осмислення ключових понять європейської філософської думки в аспекті різномовності її існування, знайшлося місце й для *патосу / пафосу* з його грецькою традицією, міркуваннями Цицерона про адекватний латинський відповідник, а також з подальшим «життям» у працях філософів від Августина до Фрейда⁶. Мовні ж ознаки поняття «пафос» як риси дискурсу на сьогодні в науковій літературі простежено на рівні, вельми далекому від тієї деталізації, яку розробили в лінгвістиці, наприклад, для однорівневого з пафосом (хоч часто жорстко опозиційного йому) поняття «іронія» і в цілому засобів комізму. Навіть сама семантика (разом з конотемним наповненням) слова *пафос / пафас (патас) / патос* у таких метамовних рефлексивах теж вимагає прояснення. Вибачення свідчать про вже відзначену конотемність лексеми, яка має позначати щось небажане, оцінюване негативно (загалом або в певних комунікативних умовах, у певній

² Ратмайр Р. Прагматика извинения.— М., 2003.— С. 138–139.

³ Синельникова Л. Н. Метаязыковые суждения-комментарии как фрагмент языковой картины мира // Синельникова Л. Н. Жизнь текста, или Текст жизни : Избр. труды : В 3 т.— Луганск, 2005.— Т. 2.— С. 34–35.

⁴ Джинджолія Г. П. Современный газетный текст: содержательная целостность и механизмы ее формирования // Соціолінгвістичні студії / За заг. ред. Л. О. Ставицької.— К., 2010.— С. 68–70.

⁵ Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика.— М., 2000.— С. 21.

⁶ Сисса Дж. Патос // Европейський словник філософій : Лексикон неперекладностей / Під керівн. Б. Кассен.— К., 2009.— Т. 1.— С. 480–485.

конситуації). У традиційному окресленні семантики слова *пафос* чи то як елемента лексико-семантичної системи мови, чи то в парадигмі термінів літературознавства й естетики таке забарвлення зазвичай виникає в разі використання негативно оцінного поширювача-прикметника, а не вважається іманентно притаманним самій лексемі, напр.: «У сучасній естетиці поширене уявлення порожнього пафосу, зумовленого велемовною риторичністю, театральністю, емоційним перенасиченням, спростовуваним нейтральною емоційною тональністю»⁷. І хоча негативне сприйняття пафосу в коментарях-вибаченнях очевидне, слід мати на увазі, що «референтом таких метадискурсивних елементів завжди є власний вислів»⁸, при тому цей вислів ще й не зовсім спонтанний, адже йдеться про письмову комунікацію. Отже, мовець свідомо обирає певні номінативні засоби, хоч і відчуває необхідність супроводити їх метамовним коментарем. Таким чином, вибачення за пафос — це мовні одиниці зі своєрідною складною прагматикою. За нашими спостереженнями, узагальнення випадків уведення таких коментарів у мовлення дозволяє говорити про два типи контекстів, які їх актуалізують.

До першого типу належать ті висловлення, у яких вибачення за пафос пов'язані зі ступенем експресивності чи певними стилістичними ознаками вживаних мовних засобів. Цей тип уживання коментарів можна назвати *стилістично зумовленим*. Наприклад, уявлення про певну надмірність у вираженні емоцій, свого ставлення до предмета може змусити ввести такий зворот. У подібних випадках коментар супроводжує прикметники та інші мовні одиниці (фразеологізми, метафори, цілі речення тощо) із семантикою найвищої міри виявлення ознаки, якості, тобто максимально експресивні за цим параметром із певного синонімічного ряду оцінних кваліфікаторів:

«Antonio Pinto, “Warlord”. Я вже ставив в підсумках року цю композицію на перше місце, і досі часто її слухаю і насолоджуюся. Так і хочеться, *вибачте за пафос*, назвати її “геніальною”» [roman-sharp.livejournal.com]⁹; «не думаю, що хтось є, хто б Джима (Моррісона.— Р. Т.) перевершив... *даруйте за пафос*:» [nika_tretno: a-stelmah.livejournal.com]; «Геніальное кино. Режиссер Шахназаров, по-моему, превзошел самого себя. Эпитет “крепкий” вполне подходил к нему раньше. Благодаря этому фильму он вышел в высшую лигу! Ильин бесподобен. Снимаю шляпу и аплодирую... *Извините за пафос*. Музыка навеяла...» [garconn3:xlarina.livejournal.com]; «Посмотрели Ghost in the Shell и Innocence (aka GiSh 2). Если первое — классика, для своего времени замечательное и достаточно “глубокое” аниме с великолепной прорисовкой, то второй фильм, на мой взгляд, почти что шедеврален (*извините за пафос ^_^*)» [teodotix.livejournal.com]; «Олег, Ваши передачи глоток свежего воздуха. На умных людей смотреть и слушать ни с чем несравнимое удовольствие. У меня нет слов, чтобы выразить благодарность за то, что Вы такой (*извините за пафос*)» [benena: olegtingkov.livejournal.com].

Аналогічну семантику мають і конструкції зі специфічною лексико-синтаксичною організацією, характерною для рейтингових кваліфікацій дійсності: «Вечерина місяця, *извините за пафос*» [stas-karabas.livejournal.com]. Наведені вище приклади стосуються музики, кіно, телебачення, клубного життя, тобто об'єктів, пов'язаних із публічною сферою. Сюди ж, мабуть, слід віднести і помітні суспільні події («“Я б'юся, тому що я б'юся”, прості слова напівкомічного мушкетера Портоса містять ледь не найглибше, що можна сказати про сенс існування. Зміст життя — у боротьбі, а боротьба тоді була найвитонченішого, найнебес-

⁷ Літературознавча енциклопедія : У 2 т. / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. — К., 2007. — Т. 2. — С. 194.

⁸ Ратмайр Р. Знач. праця. — С. 138.

⁹ Усі приклади наводяться без змін, із збереженням мовних, орфографічних, пунктуаційних особливостей.

нішого гатунку. *Даруйте за пафос*, день сьогодні такий:») (ідеться про річницю Помаранчевої революції.— Р. Т.) [pravda-live.livejournal.com]), і просто проблеми суспільного життя, які хвилюють більшість людей («...люди волюють не помічати саму реальну і страшну загрозу, яка зараз існує для кожної людини (*вибачте за пафос*) — глобальне потепління» [devrand.livejournal.com]); *«Перепрошую за пафос*, розумію що б'ю по самолюбству автора, але як батько трьох дітей ви маєте мене зрозуміти... Вахтанг. У порівнянні з тим що мінздрав сьогодні жбурнув Україну на грань гуманітарної катастрофи те, що вас і всіх глядачів, авторів і учасників “Великих Українців” “розвели як лохів” — це просто викликає іронію» [galimsky: vaxo.livejournal.com]). Однак можливі й ситуації, коли мова йде про особисті стосунки, описувані в щоденнику:

«Людей, які свідомо хочуть зачепити і образити, коли твоя душа навиворіть (*вибач за пафос*) тре делітати із свого життя» [tsilyk.livejournal.com]; «...Wtedy właśnie zadzwonił A. Nie zreferuję tu tej rozmowy, bo to już zrobiło się zbyt poważne, zbyt — *przepraszam za patos*, ale nie umiem tego inaczej określić — święte, żeby nie miało zostać tylko między nami. Boże, Boże! Świat mi zawirował, kolana się pode mną ugięły i wszystko wybuchło, jak fajerwerki» [kochanka-mimo-woli.blog.pl]; «Nie wiem jakimi słowami wytłumaczyć Ci jak bardzo Cię Kocham i wstyd mi za to co zrobiłem, ale bez Ciebie nie będę umiał żyć. (*Przepraszam za lament i patos* w słowach.)» [jonatan03.blog.pl]. Така експресія може сягати максимального рівня в апеляції до концепту *життя*, як в останньому з наведених прикладів, і саме в цій апеляції підкреслюється пафос: «Korzystając z okazji, chciałam napisać, Pani Magdo, że koncert “Zielono mi”, który wyreżyserowała Pani w 1997 roku jest najcudowniejszym jaki kiedykolwiek powstał na ziemi. Przynajmniej raz na tydzień sięgam po DVD z jego zapisem, przezywając każdy dźwięk i słowo na nowo. Myślę że, niejednokrotnie uratował mi on życie (*przepraszam za patos*)» [chlip-hop.blog.pl].

Надмірність — це, зрозуміло, оцінна категорія, тому виникає питання щодо суб'єкта оцінки. Річ у тім, що, як уже було сказано, мовець, незважаючи на вибачення, обирає все-таки саме ці, а не інші мовні засоби. Отже, суб'єктом, в оцінці якого, за уявленням мовця, наявна надмірність, є не він сам, а потенційний адресат. Автор висловлення просить вибачення за те, що в реципієнта може скласти-ся враження надмірності, повідомляє, що потенційно поділяє таке сприйняття (сигналізуючи цим: «Я свій»), і закладає один із двох іллокутивних змістів: або «У цьому випадку вживання такого мовного знака мені не здається надмірністю», або «У цьому випадку вживання такого мовного знака мені також здається надмірністю, але з усіх можливих цей знак найдоречніший». У будь-якому разі головним тут є те, що імпліцитно адресант прагне уникнути відчуження — небажаного перлокутивного ефекту.

Тут варто згадати одиниці, що мають «усеосязну» референцію: «...я людина і мені належить весь світ, *вибачте за пафос*, чого це мене має цікавити, вигідна комусь моя присутність чи ні, якщо я не роблю суспільної шкоди» [saved_child: mavchenia.livejournal.com]. Блогери усвідомлюють, що наявність мовних одиниць із абсолютною семантикою може актуалізувати уявлення не тільки про надмірність, а й про нещирість, через що досить часто мусять, крім вибачень, вводити спеціальний коментар для підтвердження своїх відчуттів: «Аж серце стискається, коли подумаєш, що більше НІКОЛИ не побачиш цих хлопців з іншої частини світу, які спробували зрозуміти країну, в якій я живу і буду гордо жити до кінця своїх днів. *Вибачте за пафос*, але так я це відчуваю...» [ajvazovska.livejournal.com].

Експресивність у висловленнях можна простежити і в динаміці. Зростання її рівня вербалізується в градації і врешті-решт вимагає відповідних коментарів: «Все це гарні справи, варті боротьби, самовідданості активістів та навіть певного героїзму, *даруйте за пафос*» [community.livejournal.com/journalism_ua].

Крім емоційної та виражальної надмірностей, серед комунікативних мотивів вибачень за пафос слід відзначити категорію доцільності, що відіграє важливу роль у світлі відомих постулатів спілкування. Розглядаючи цю категорію на стилістичному рівні, зауважимо, що коментар про пафос, мотивований саме так, з'являється тоді, коли використовується книжна лексика, у цілому не характерна для спілкування в блогосфері або для індивідуального дискурсу адресанта: «Рекомендую в следующий раз обратить внимание на улыбку ГМСа. <...> У Суркиса это отражение его, *извините за пафос*, генетической памяти» [oles-dzyga.livejournal.com]; «Если бы не кофе, мы с бойфрендом, наверное, давно бы уже стали безработными. Какой еще напиток обладает таким, *извините за пафос*, энергетическим потенциалом?» [daniil-goodwin.livejournal.com].

Важливою і неоднозначною проблемою є зв'язок рівня художньої виразності висловлення з пафосом: «наче сірий Лондонський туман все окутає, і вальєт гідкий готичний дощ) ну шось таке я собі кажу коли прокидаюсь, гь) (*знову пафос*) (зосталось лише дописати — коли прокидаюсь шоби взяти ключі від лічного даху, і посидіти там у кутку :D)» [lizarge: so-crevedous.livejournal.com]. По суті, в останньому випадку можемо говорити про крайню форму уявлення — тождність образності і пафосу, нерозрізнення цих понять (пафос = «сказати красиво»). Проте, на наш погляд, тут відіграє роль не просто наявність художніх засобів увиразнення мовлення, а їхня певна «стандартність», прототипність, уявлення про яку мотивує коментарі щодо пафосу і в інших випадках. Крім того, очевидно, до зауважень про пафос мовця підштовхує і наявність узуальних пафосних порівнянь, метафор і под. («Что плохого может быть в вере? Только то, что она покрыта ржавчиной фарисейства: благодарю тебя, что я не такой, как этот мытарь. Только то, что она может быть не путеводной звездой (вот вам еще одна знатная червоточина — *пафос*. О, сколько их/нас упало в эту бездну!) а костылем, заменителем собственных сил» [andrey-perla.livejournal.com]).

Отже, щодо *путеводной звезды* й подібних мовних засобів необхідно відзначити постійні апеляції до пафосу у випадках уживання стандартних словосполучень, фразеологізмів (кліше) з набору експресивних (за своєю первісною природою) і при цьому часто вживаних одиниць, оскільки в цих випадках особливо великим є ризик кваліфікації висловлення не тільки як нещирого, але і як неоригінального, і відчуження вельми ймовірно:

«Легендарны і, на маё меркаваньне, лепшы расейскі панк-гурт “НАИВ” узнавіў сваю дзейнасць, хаця яшчэ ў лістападзе-сьнежні мінулага году музыкі аб’явілі аб сваім сыходзе ў безтэрміновы адпачынак. <...> Гурт па-ранейшаму збірае поўныя залі. <...> Хочыцца верыць. што Чача сапраўды ўжо адпачыў і кінуўся да любімай справы, без якой, яму проста як без паветра. *прабачце за пафас*» [buzzika.livejournal.com]; «Если честно, то после двух часов просмотра лично я начал уставать. Да, хорошие актеры. Да, хорошо играют. Но ощущения прикосновения к искусству, *простите за пафос*, после просмотра не возникает» [daniil-goodwin.livejournal.com]; «I насправді, це трагедія будь-якої війни — коли, *перепрошую за пафос*, брат іде на брата» [trina-ka.livejournal.com]; «Будь-яке творіння рук людських (*сорі за непотрібний пафос*) стає витвором мистецтва лише в контексті людського сприйняття» [doctor-juta.livejournal.com].

Мовець уживанням підкреслює наявність потрібної йому експресії, а метамовним коментарем — можливість неоднозначного тлумачення цієї експресії.

Другий тип контекстів, які детермінують вибачення за пафос, назвемо *концептуально зумовленим*. У таких випадках ідеться вже не про природу й характеристики використаних мовних засобів, а про концепти, що актуалізуються в мовленні.

Серед них передусім слід назвати концепт *Батьківщина (Вітчизна)*. Він може бути вербалізований словом — ім'ям концепту («Я не прагну виїхати. Кажу ж: виїхав би, та не можу з багатьох причин. Я тут народився ще за Радянського Союзу, і завжди пишався своєю країною. Бо то моя Батьківщина (*вибачайте за пафос!*)» [sabeloff.livejournal.com]), а також хоронімами — назвами рідної країни мовця. Причому звернення до концепту в контексті може бути емоційно забарвлене, але ця умова не обов'язкова, як і посилення вербалізації на суто мовному рівні експресивними одиницями:

«И проблема именно не в том, что “понаехали черножопые”, а в том, что они понаехали на место, которое мы с вами сами не культивируем, не обустроиваем, не любим, не ухаживаем, не заботимся. Это место зовется Россия, *извините за пафос*» [abstract2001.livejournal.com] (1); «Чым нас болей, тым лягчэй будзе астатнім! Кожны з беларускамоўных — гэта чарговы цывік у труну рэжыму, гэта крок на шляху да Беларусі. *Прабачце за пафас*, вырвалася ;))» [chris-gomel.livejournal.com] (2); «Tak patrzę sobie na to, co dzieje się w kolejce do Palacu Prezydenckiego gdzie ludzie stojąc po kilkanaście godzin rozmawiają — *przepraszam za patos* — o Rzeczpospolitę» [www.fronda.pl/gromit/blog] (3); «A jeszcze ważniejsze, że — mam nadzieję — chodzi im o (*przepraszam za patos*) Polskę» [anna1.salon24.pl] (4).

Якщо фрагменти 1 і 2 містять емоційну, оцінну лексику, метафорику (хоч усе ж визначальними в згадці про пафос вони тут, на наш погляд, не є, а лише підкріплюють його), то в 3 і 4 відсилання до пафосу мотивоване винятково концептуальним рівнем. Таким самим вербалізатором названого концепту стає етнонім, але не в номінативній функції. Цілком очевидно, що в поданому нижче контексті в етнонімі витісняється сема «національна належність» семою «національна свідомість», і саме це уможливило коментар про пафос: «Некалі ён (LJ) мне быў проста неабходны, проста, каб зразумець, што ёсьць людзі, што ёсьць (*даруйце патас*) беларусь» [raz-sonca.livejournal.com]. Також слід звернути увагу, що жодних ознак суто стилістичної експресії в останньому уривку, який містить метамовний коментар, не спостерігається — концептуальні причини апеляції до пафосу тут розкриваються в максимально «очищеному» вигляді.

Подібними коментарями супроводжується й вербалізація концепту *громадянин*, що актуалізує такі його слоти:

обов'язки («Наконт таго: а ці так важна, што менавіта Ты прыйдзеш на Плошчу. ТАК!!! Бо пачуццё свабоды не пачынаецца ніадкуль, і калі ты не разумеш, што ты — гэта свабода, то як ты можаш патрабаваць гэтага ад іншых людзей. Калі ты, раз на год не можаш зрабіць УЧЫНАК, то як ты можаш нават жадаць пра лепшае жыццё, *пардон за пафас*» [chegor.livejournal.com]); права («Стрэчка дацьчыць, *даруйце за патас*, права чалавека на пошукі праўды» [poczobut.livejournal.com]); позиція («Свое отношение к Ельцину я — без особого восторга — должна диагностировать, как двойственное. Когда глубоко личностная, человеческая составляющая, безусловно, позитивна. Иными словами, я по-прежнему, с большой симпатией отношусь к Ельцину. Иное дело, если совершенно абстрагироваться от личного, и занять — уж *простите за пафос* — исключительно гражданскую позицию...» [maina-yudenich.livejournal.com]); подвиг («Респект и уважуха! Вот такие вещи и называются Гражданским Подвигом, *простите за пафос*» [shoora_vatman: alxsinelnikov.livejournal.com]).

Якщо вибачення розширене (з мотивацією), то вербалізація цього і близьких концептів (як-от *патріотизм*) слугує поясненням вибору мовних засобів, маркованих і для адресанта, і для адресата, на якого він розраховує: «*przepraszam za ten patos i naduzywanie caps look'a :):)* ... ale cóż, uderzając w nutę patriotyczną — po prostu nie potrafię inaczej» [ebiniecki.blog.pl].

Своєрідним є приклад, пов'язаний із вербалізацією концептів *незалежність* і *громадянин*, знайдений на одному з білоруських блогів: «...Каб высветліць сваю пазіцыю зазначу што АБСОЛЮТНА не звязваю апазіцыю з незалежнасцю, а свой удзел у любых мерапрыемствах з асобамі іх арганізатараў. Кожны сам

вибірає сабе цацкі, *прабачце за пафас* :)» [chegor.livejournal.com]. Смайлик маркує нетипово жартівливе вживання рефлексивного звороту, і значення вставної конструкції наближається до антифразисного: мовець усвідомлює, що перший вислів співвідноситься з вищеназваними концептами, і вживає заходів спершу на рівні перемикання стильового реєстру, а потім уже й на метамовному рівні. Коментар у неадекватній позиції стає жартом, що розряджає пафос іще ефективніше, ніж саме по собі вибачення. А сам адресант репрезентує себе як мовну особистість одночасно на двох рівнях: мовному (полістилістика) і метамовному (рефлексія), що розкриває його комунікативну багатогранність і гнучкість.

Концептуально мотивованими позначеннями пафосу слід вважати й ті, що супроводжують звернення до концепту *Бог* як до сутності вселенського масштабу («*Вибачте за, можливо, зайвий пафос, любі читальники, але саме тоді здавалося, що Господь тихо і сумно плаче над Україною*» [nikolauskass.livejournal.com]; «*Забагато зараз акцентується на самовираженні автора, а я вважаю, що художник має бути в першу чергу інструментом Творця, Всесвіту (вибачте за пафос)*» [olena-nekora.livejournal.com]) або ж бездоганної досконалості («...Просто це любов. Це як Ісус любив людей. Щиро і безкорисно. *Вибач за пафос...*» [hotpes.livejournal.com]). Характерним є подібне маркування звернення до концепту *віра*:

«...Вокалист Гера Алексеев ухитряется писать неожиданно интересные тексты, порой не без доброй иронии, и всегда эмоционально открытые и наполненные, *извините за пафос*, искренней верой (некоторые вещи Дружков — это как раз тот редкий случай, когда мне не противно слушать песни о любви на русском языке)» [ashtray-user.livejournal.com]; «Мы должны были не соглашаться на конюшню и настаивать, чтобы нам все-таки возвращали здание нашей церкви, за которую погибли люди — наши святые, *извините за пафос*» [sanria-s.livejournal.com].

Таким самим «пафосно маркованим» концептом у картині світу може виявитися *добро*; гадаємо, у наведеному випадку маркованість усе-таки пов'язана із суспільною семантикою назви концепту: «Polska jest dziwnym krajem. Zamiast inwestować w dobro — *przepraszam za patos* — inwestuje w draństwo» [janostrzyca.bloog.pl].

Доволі типовим явищем є також бажання мовців уводити коментар про пафос там, де йдеться про сферу моралі, людські якості й адресант робить певне узагальнення:

«А чего там душка мой Боря какой ориентации — меня не свербит. Он честно и добросовестно делает своё актёрское дело на сцене. Ему радуются люди! А радость, честность, благодарность — ведь это так важно в жизни. *Извините за пафос*» [lena-turina.livejournal.com]; «И, что еще большая редкость, — “правильное” использование этого таланта. Не для простого зарабатывания “бабла”, а для того, чтобы люди становились лучше и разностороннее (уж *извините за пафос* :)» [sidhk.livejournal.com].

Зустрічаються такі самі метамовні рефлексиви і у випадках вербалізації деяких інших концептів: *мрія* («*Божественный голод — голод человека по мечте, простите за пафос. Голод по воплощенному в жизнь идеалу*» [shakty.livejournal.com]), *вічність* («...Основной пафос романа все-таки устремлен (*простите за пафос*) в вечность» [wild-boris.livejournal.com]) — їх більш-менш повний список виходить за межі цього дослідження.

Вибачення за пафос цікаві також тим, що з'являються в ситуації, коли мовець переходить з певних причин від якихось конкретних, «відчутних» категорій до абстрактних. Незважаючи на те, що така логіка розвитку думки та її вербалізації його влаштовує й сприймається як адекватна, адресантові доводиться враховувати можливий побічний ефект висловлення і регулювати це. Так, по-

чавши обговорювати в інтернет-спільноті community.livejournal.com/by_mova питання «Як бы вы передалі на беларускай слова “движуха”?», ініціатор gwlan у якийсь момент аргументує свою позицію:

«Я наўмысна напісаў не перакласыці, а перадаць: проста ўявіце, што беларускі слэнг ё, толькі дужа бедны (а так, відаць, і ёсьць), трэба ж яго разьвіваць. Пагатоў, “движуха” — ня нейкая расейская рэалія, незнаёмая беларусам. У нас яна таксама жыве ды буе. Дык што рабіць беларускамоўнаму чалавеку, калі яму хочацца назваць гэта па-беларуску? Не для таго толькі, каб усё абы не па-руску, а таму што гэтага патрабуе нутраная нават ня лёгкія, а проста сам дух мовы — пастаяннае задзейнічаньне ўласных, так бы мовіць, творчых сілаў для мовы ё неабходная ўмова існаваньня (*даруйце за лішні патас:*))».

Концептуальную прыроду маюць доследжувані метамовні коментарі до тих фенісловів, у якіх вибачення за пафос супроводжують апеляцію до прецедентних феноменів:

«можна поумічаць?») а звідки ці нардыоши выйшли? ти думаеш, вони слушають сьому симфонію баха (*ізвіні за пафос*)» [batiarka.livejournal.com]; «...Што тычыцца прыгажосці — яна асляпляе, яна ўзвышае (зноў і зноў — я люблю вачыма), аднак, гэта як адзенне, па ім сустракаюць. А жывуць жа не з адзеннем :)» Зноў жа такі прыгажосць у кожнага і для кожнага свая; гэтаксама як і яе значнасьць (на памяць прыходзіць Толстой, героі “Войны и Мира” Мікалай Растоў і Марыя Балконская — *перапрашаю за пафос*)» [eskrimador.mara-ja.livejournal.com].

З одного боку, як вiдомо, прецедентні феномени формують концепты, з другога, — входять до складу концептiв як iх потенційні актуалізатiри. Отже, подібний мовний матерiал ставить перед нами проблему пафосности прецедентних iмен, скажiмо, тих самих героiв «Войны и мира». На наш погляд, тут для мовця пафоснiсть визначається самим фактом апеляцiї до тiєї частини концепту *краса*, яка мiстить знання про прецедентні феномени, тодi як багато хто з комунікантiв мiг би в такому випадку обiйтися у вербалiзацiї концепту без цього рiвня, обмежившись декларативними знаннями (власне, весь вислiв, окрiм прикладу в дужках, так i побудований) або — максимум — вiдсиланням до якихось сценарiїв, узятих iз власного або чийогось досвiду. Так само маркується вiдсилання до фiлософських знань у ходi вербалiзацiї того ж концепту: «Марлен Дитрих — одна из самых красивых женщин. Ее красота совершенно культурна, в ней мало витальной сексапильности, много бисексуального эротизма — почти платоновского, уж *извините за пафос*» [poli-kolozaridi.livejournal.com] (крiм iменi фiлософа, тут дуже важливу роль вiдiграє лексика з конотацiями науково-рацiонального осмислення дiйсности, що наближає приклад i до першої групи контекстiв — залучення книжної лексики). Останнє свiдчить про наявнiсть промiжних феноменiв, а точнiше, таких, що об'єднують ознаки обох груп: «Когда Бог кладет вам на порог чужое горе, вы можете сделать из него СВОЕ СЧАСТЬЕ. От этого покривившаяся от наших грехов земная ось (*простите за пафос*) может слегка выпрямиться» [vespro.livejournal.com] (сфера моралi, концепт *Бог* + експресивна нестерта метафора).

На завершення слiд зазначити, що частота i специфiчнi комунікативнi умови вибачень за пафос привертають увагу в тому числi й самих блогерiв:

«Современные люди (среди моих знакомых таких много) испытывают активную идиосинкразию к пафосу любого рода. У них на него аллергия, проявляющаяся немедленно в мурашках на спине, покраснению кожных покровов, фырканью изо рта, вспышкам цинизма и словесному поносу. Что хочется сказать... Хочется, во-первых, в очередной раз повторить слова Дарта Вейдера: “Мне не нравится ваш цинизм” (русск.) / “I find your lack of faith disturbing” (англ.), а во-вторых с прискорбием констатировать, что, благодаря этому заболеванию, многие высокие движения человеческой души (*простите за пафос...* Ой, у вас мурашки побежали!) остаются для этих аллергиков непознанными и недоступными. Стоит ли об этом переживать? Вряд ли. Нам, романтикам, больше достанется. :)» [zahar.livejournal.com]; «Якщо з вас смiють-

ся, це зовсім не означає, що ви неправі. Висміювати неважко. Висміяти можна все, ніхто від цього не застрахований, ніщо від цього не убезпечене. Тим паче в епоху постіюстмодерну. У Всесвітній мережі, на форумах і блогах ходячою фразою стало сором'язливе “*перепрошую за пафос*”. Авжеж, говорити про серйозне — ніяково. Це нам так десакралізація і переоцінка цінностей відблюється» [<http://blog.meta.ua/~lucinissima>].

У цих випадках автори повідомлень цілеспрямовано «знімають» зі слова *пафос* негативні конотемати, що нашарувалися на нього в дискурсивних практиках, і таким чином теж позиціонують себе як мовну особистість із власним тезаурусом. Можна вважати вибачення за пафос тенденцією персоналізованого інтернет-дискурсу сучасності, і цю тенденцію приймає або відхиляє особа, яка в цьому дискурсі перебуває.

Контексти, у яких з'являються вибачення за пафос, як свідчить матеріал, можуть бути вельми різноманітними за своєю природою залежно від того, як розуміє слово *пафос* мовець і — ще важливіше — на яке розуміння він чекає від адресата. Але в будь-якому випадку прагматичною домінантою такого метамовного коментування є прагнення адресанта уникнути відчуження, яке гіпотетично може бути викликане вибором мовних засобів у ході комунікації.

(Харків)

R. A. TRYFONOV

SOME PRAGMATIC PECULIARITIES OF APOLOGIES FOR PATHOS IN THE BLOG SPHERE

On the material of Ukrainian, Russian, Byelorussian and Polish languages, the contexts from personal blogs are considered, in which the authors accompany their statements with metalingual commentary — an apology for pathos. Two types of such contexts are marked out, basing on their either stylistic or conceptual determinancy. The role of these kinds of metalingual commentaries in the addresser's desire to avoid communicative alienation is underscored.

Key words: pathos, blogs language, expression, conceptualization, metalanguage, pragmatics.